

АНОТАЦІЯ

Басай В.О. Запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право. — Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2021.

Дисертаційне дослідження присвячено теоретико-прикладним проблемам запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні. У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, яке полягає у тому, щоб з'ясувати сутність, зміст та особливості запобігання порушенням порядку надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні, а також спираючись на позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід встановити напрямки вдосконалення норм чинного законодавства у відповідній сфері суспільних відносин.

З'ясовано, що небанківська кредитна установа - це юридична особи, яка включена до відповідного державного реєстру фінансових установ у порядку, встановленому законодавством України та відповідно до закону має право за рахунок залучених коштів надавати фінансові кредити на власний ризик.

Аргументовано, що привабливість кредитних спілок як фінансових установ грошового ринку полягає в тому, що вони виконують дві базові операції – акумулювання грошових коштів у вигляді внесків членів кредитної спілки на депозитні рахунки і розміщення їх у вигляді фінансових кредитів. Одночасно з тим, вони функціонують на кооперативних засадах, які визнані у всьому світі демократичними і гуманними.

Встановлено, що сучасний етап розвитку кредитних спілок характеризується створенням життєздатної та потужної системи кредитних спілок в Україні, розвитком регіональної та національної інфраструктури, що забезпечує планомірне зростання, стабільність, конкурентоспроможність та ефективність системи кредитних спілок в цілому. Кредитні спілки в Україні

за правовим статусом та нормативним закріпленням засад створення і діяльності наразі є неприбутковими організаціями, що віднесені до фінансових установ та мають власний спеціальний орган реєстрації, ліцензування, особливості регулювання порядку діяльності і контролю.

Узагальнено, що кредитні спілки – це суб'єкти фінансового ринку, які надають фінансові послуги, подібні до банківських: залучають кошти шляхом приймання депозитів, відкриття пайових, ощадних, чекових (розрахункових), пенсійних та інших рахунків і за рахунок цих коштів видають кредити різноманітних видів, розміщують тимчасово вільні кошти у казначейські зобов'язання, державні і муніципальні облігації та інші високо надійні цінні папери. Крім цього, кредитні спілки здійснюють розрахунково-касове обслуговування, обмін чеків, продаж дорожніх чеків, випуск кредитних карток, брокерські та нотаріальні послуги, послуги по телефону та через банківські автомати, здійснюють інші операції.

Відзначено, що найважливішою функцією кредитних спілок є забезпечення регулярних заощаджень та надання позичок своїм членам, або якщо коротко – заощадження і позички. Такий фінансово-кредитний посередник здійснює свою діяльність заради досягнення певної кінцевої мети – підвищення соціально-економічного стану своїх членів. Покращання економічного становища громадян забезпечується їх спроможністю заробляти гроші, розумно їх витратити, частину доходу заощаджувати для отримання майбутніх благ і мати доступ до джерел кредиту, що забезпечує умови для продуктивної і прибуткової діяльності.

Акцентовано увагу на тому, що країни – члени ЄС розглядають можливість створення нового європейського органу з регулювання та нагляду щодо сектору цінних паперів, банківського й страхового секторів. Також запропоновано проект директиви стосовно створення спеціального європейського органу банківського регулювання та нагляду, до компетенції якого належатиме розроблення регуляторних і наглядових стандартів для всіх кредитних та фінансових установ, а також запобігання злочинам та

правопорушенням.

Акцентовано увагу на тому, що суб'єкти адміністративних правовідносин повинні володіти правосуб'єктністю, тобто здатністю бути носіями прав і обов'язків, здійснювати їх від свого імені і нести юридичну відповідальність за свої дії. Доведено, що кредитні спілки, безперечно, також є суб'єктами адміністративного права, адже мають суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки, встановлені адміністративно-правовими нормами, однак саме при практичній реалізації своєї адміністративної правоздатності, при взаємодії з органами публічної адміністрації вони набувають статусу суб'єкта (учасника) адміністративних правовідносин.

Аргументовано, що об'єктом адміністративного проступку у сфері надання фінансових послуг кредитними спілками є суспільні відносини у сфері банківської діяльності та іншої діяльності з надання фінансових послуг. В свою чергу об'єктивна сторона правопорушення виражається в здійсненні банківської діяльності, банківських операцій або іншої діяльності з надання фінансових послуг без набуття статусу фінансової установи чи без спеціального дозволу (ліцензії), якщо законом передбачено набуття статусу фінансової установи чи одержання спеціального дозволу (ліцензії) для здійснення зазначених видів діяльності, або з порушенням умов ліцензування (формальний склад).

Встановлено, що адміністративну відповідальність у сфері діяльності кредитних спілок в Україні доцільно визначити як реакцію уповноважених державних органів, що виникає внаслідок учинення суб'єктами (надавачами кредитних послуг) адміністративних правопорушень у сфері кредитування, у вигляді застосування відповідними органами публічного адміністрування заходів адміністративного примусу – адміністративних стягнень.

Наголошено, що ліцензування є одним з основних елементів наглядового процесу, з якого починається та яким закінчується цикл життєдіяльності фінансової установи. Розроблена НБУ концепція ліцензування небанківських фінансових установ, у тому числі кредитних

спілок, передбачає низку нововведень: по-перше, відбулося спрощення процесу доступу на ринок під час первинного ліцензування шляхом об'єднання в єдину процедуру отримання ліцензії на здійснення діяльності кредитної спілки та реєстрації заявника як фінансової установи; по-друге, відтепер кредитні спілки, як і інші фінансові установи, отримують ліцензію на здійснення діяльності, а не кожного окремого виду фінансових послуг. Зокрема для кредитних спілок – це ліцензія на діяльність кредитної спілки.

З'ясовано, що основною метою державного фінансового контролю є:

- 1) викриття на підконтрольних об'єктах порушень принципів законності, ефективності, доцільності й економії при формуванні та використанні державних фінансових і матеріальних ресурсів, відхилень від прийнятих норм, стандартів на якомога ранній стадії; 2) притягнення винних до відповідальності, забезпечення відшкодування заподіяних збитків; 3) ужиття заходів з метою запобігання таким порушенням у майбутньому.

Аргументовано, що функція державного контролю передусім дає змогу реалізувати функцію щодо охорони режиму законності у сфері фінансових правовідносин, оскільки забезпечує певну перевірку лінії поведінки суб'єктів фінансового права з метою виявлення ознак протиправності, зокрема кредитної спілки. Важливою рисою контролю у сфері надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні є те, що він слугує способом перевірки дотримання законодавства.

Підкреслено, що адміністративні примусові заходи у сфері порядку надання фінансових послуг у діяльності кредитних спілок застосовують для:

- а) запобігання правопорушенням, недопущення настання негативних наслідків, утворення певної ситуації недопущення протиправних дій; б) переривання протиправної поведінки, припинення розпочатого або вже вчиненого протиправного діяння, що посягає на надання фінансових послуг, забезпечення провадження в справах про адміністративні проступки; в) покарання осіб, які вчинили адміністративні правопорушення.

Відмічено, що особливостями здійснення інспектування порядку

надання фінансових послуг у діяльності кредитних спілок в Україні є такі правові положення: виключна компетенція НБУ визначати періодичність перевірки кредитної установи; можливість залучення зовнішніх експертів, які мають відповідну кваліфікацію; обмеженість досліджень порядку надання фінансових послуг лише виконанням завдань нагляду; для проведення інспекції особа, яка наділена НБУ повноваженнями здійснювати інспекцію за місцем знаходження кредитної спілки, що перевіряється, має право запрошувати посадових осіб кредитної спілки для надання пояснень і вимагати надання необхідної інформації та документів.

З'ясовано, що адміністративні заходи припинення порушень порядку надання фінансових послуг у діяльності кредитних спілок в Україні слід визначити як примусове зупинення правопорушень у сфері надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні, спрямоване на недопущення та попередження можливих шкідливих наслідків і забезпечення застосування щодо кредитної спілки адміністративних стягнень. Такі заходи можуть застосовувати для припинення не лише адміністративних проступків, а й кримінальних правопорушень. Критерієм розмежування та визначення характеру того чи іншого заходу в окремих випадках має здебільшого бути мета його застосування та факт наявності чи відсутності протиправних дій з боку окремих осіб – суб'єктів надання фінансових послуг.

Обґрунтовано, що з метою удосконалення заходів адміністративного припинення порушень порядку надання фінансових послуг кредитними спілками в Україні видається за необхідне ч. 1 ст. 7 Закону України «Про Національний банк України» доповнити таким змістом: «...40. Відповідно до чинного законодавства України з питань інформації та захисту персональних даних Національний банк України створює інформаційно-аналітичний підрозділ, завданням якого є забезпечення безпечного функціонування кредитно-фінансової системи, реалізація в повному об'ємі основної та інших функцій цієї установи, а також запобігання вчиненню у цій галузі суспільної діяльності правопорушень».

Доведено, що основні фактори, які сприяють переходу до системи інтегрованого фінансового нагляду й регулювання, слід визначити як: структурні еволюційні зміни сегментів фінансового ринку, викликані численними інформаційними й технологічними інноваціями; розуміння того, що побудована раніше й існуюча сьогодні система недосконала, і є однією з причин повторюваних криз на різних сегментах фінансового ринку й вимагає більшого внутрішнього зв'язку між ними; створення фінансових супермаркетів, які виконують кредитно-фінансові операції, що викликає необхідність інтеграції установ, що займаються фінансовим надглядом і регулюванням у відповідних напрямках; створення та поширення нових фінансових продуктів викликало відповідний попит на регулювання з боку відповідних органів фінансового нагляду й регулювання; зміна якісних і кількісних характеристик ризиків, прийнятих на фінансових ринках кредитними спілками; зростання інтернаціоналізації небанківської справи, що впливає на організацію нагляду й регулювання як на національному, так і на міжнародному рівні.

Ключові слова: адміністративні правопорушення, небанківські фінансові установи, кредитні спілки, фінансові послуги, ліцензування, запобігання правопорушенням, попередження, припинення.